

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	6
ВСТУП	8
РОЗДІЛ 1	
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ СПОЖИВАННЯ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ	
1.1. Еволюція теоретичних положень споживання позицій безпекознавства в умовах глобалізації	15
1.2. Системно-процесні характеристики безпеки споживання в глобальному середовищі	42
1.3. Концептуалізація методології дослідження безпеки споживання в Україні	66
1.4. Теоретико-методичні підходи до формування множини індикаторів безпеки споживання в контексті якості життя населення	84
<i>Висновки до розділу 1</i>	103
РОЗДІЛ 2	
МОДЕРНІЗАЦІЯ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОГО БАЗИСУ ЗМІЦНЕННЯ БЕЗПЕКИ СПОЖИВАННЯ В ПРОЦЕСІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ	
2.1. Взаємообумовленість безпеки споживання з ціллю сталого розвитку «Стале виробництво та споживання»: європейський досвід	109
2.2. Компаративний аналіз інституціонального базису безпеки споживання в ЄС та Україні	136
2.3. Об'єктно-суб'єктна характеристика інститутів забезпечення безпеки споживання в ЄС та Україні	160

2.4. Інституціональний функціонал споживача в забезпеченні споживання	180
<i>Висновки до розділу 2</i>	203

РОЗДІЛ 3

МЕТОДОЛОГІЯ МОДЕЛЮВАННЯ ПРОЦЕСУ ЗМІЦНЕННЯ БЕЗПЕКИ СПОЖИВАННЯ В УКРАЇНІ В ДИНАМІЧНОМУ ВИМІРІ

3.1. Структурно-компонентний аналіз споживання товарів (послуг)	207
3.2. Теоретико-методичні підходи до ідентифікації загроз та рівня безпеки споживання в Україні	237
3.3. Методологічний підхід до системно-динамічного моделювання причинно-наслідкових зв'язків у процесі забезпечення споживання	255
3.4. Моделювання безпекових параметрів поведінки споживачів	266
<i>Висновки до розділу 3</i>	294

РОЗДІЛ 4

ВПРОВАДЖЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИХ ЗАСАД УБЕЗПЕЧЕННЯ СПОЖИВАННЯ В ПІДПРИЄМНИЦЬКУ ДІЯЛЬНІСТЬ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

4.1. Екзогенні чинники і передумови впровадження європейських практик технічного регулювання товарів (послуг)	297
4.2. Обґрунтування пріоритетів забезпечення безпеки споживання в підприємницькій діяльності	322
4.3. Модернізація ринкової інфраструктури підприємництва України з орієнтацією на безпеку споживання	348
4.4. Формування заходів забезпечення споживання товарів (послуг) в електронній торгівлі в умовах глобалізації	366
<i>Висновки до розділу 4</i>	387

РОЗДІЛ 5	
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ	
ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ	
СПОЖИВАННЯ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ	
5.1. Стратегічне програмування забезпечення безпеки споживання	392
5.2. Мультиагентська модель гармонізації економічних та культурно-освітніх інтересів у процесі убезпечення споживання	414
5.3. Використання міжнародної технічної допомоги для забезпечення безпеки споживання в Україні	434
5.4. Зміцнення безпеки споживання на основі інклюзивного розвитку та використання інноваційного потенціалу регіонів	447
<i>Висновки до розділу 5</i>	468
ВИСНОВКИ	472
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	482
ДОДАТКИ	545

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

- БС – безпека споживання
- ВНД – валовий національний дохід
- ВРД – валовий регіональний дохід
- ЕЦП – електронний цифровий підпис
- ЄБА – Європейська бізнес-асоціація
- ЄС – Європейський Союз
- ЗБС – забезпечення безпеки споживання
- КСВ – корпоративна соціальна відповідальність
- КУЕУ – Класифікатор товарів за укрупненими економічними групуваннями
- МІП – маркетингова інфраструктура підприємництва
- МТД – міжнародна технічна допомога
- МОП – Міжнародна організація праці
- ОЕСР – Організація економічного співробітництва та розвитку
- ПП – прямі іноземні інвестиції
- ПКС – паритет купівельної спроможності
- РЕЧВ – ресурсоефективне та чисте виробництво
- РІЛР – регіональний індекс людського розвитку
- СБС – система безпеки споживання
- СДМ – системно-динамічне моделювання
- СОТ (WTO – World Trade Organization) – Світова організація торгівлі
- СРГ – соціальне ринкове господарство
- СУЯ – система управління якістю
- ТНК – транснаціональна корпорація
- УКТЗЕД – Український класифікатор товарів зовнішньоекономічної діяльності
- ЦСР – Цілі сталого розвитку

ACAA (Agreements on Conformity Assessment and Acceptance of industrial products) – Угода про оцінку відповідності та прийнятність промислової продукції

CE (Conformité Européenne) – європейська відповідність

CMU (Circular Material Use) – циркулярне використання матеріалів

DMC (Domestic Material Consumption) – внутрішнє споживання матеріалів

ESI (Export Similarity Index) – індекс подібності експорту

GIC (Gross Inland Energy Consumption) – валове внутрішнього споживання енергії

HDI (Human Development Index) – індекс людського розвитку

ICSMS (Information and Communication System of Market Surveillance) – інформаційно-комунікаційна система ринкового нагляду

IIT (Index of Intra-industry Trade) – індекс внутрігалузевої торгівлі

ITC (International Trade Center) – Міжнародний торговий центр

RAPEX (Rapid Exchange of Information System) – система оперативного обміну інформацією про продукцію, що становить серйозний ризик

RCA (Revealed Comparative Advantage) – індекс виявленої порівняльної переваги

SDI (Sustainable Development Index) – індекс сталого розвитку

TCI (Trade Complementarity Index) – індекс комплементарності зовнішньої торгівлі

TQM (Total Quality Management) – загальне управління якістю

TSI (Trade Specialization Index) – індекс торгової спеціалізації

UN (United Nations) – Організація Об'єднаних Націй

ВСТУП

На сучасному етапі розвитку глобальної економіки набуває актуальності подолання негативного впливу економічного зростання на здоров'я людини і навколишнє природне середовище. На стан довкілля та обсяг супутніх споживчих витрат в Україні в даний час найбільше впливають виробництво та споживання товарів (послуг). В умовах євроінтеграції, посилення відкритості суспільства та залежності економіки від зовнішніх викликів, у тому числі впливу пандемії COVID-19, зміна концептуальних положень суспільства споживання на засади сталого розвитку стає важливою науково-прикладною проблемою, посиленою внутрішньосистемними загрозами економічній безпеці держави. Відносно низький рівень платоспроможного попиту та пропозиції високоякісних і безпечних для споживання товарів (послуг) призводить до поширення захворюваності населення, посилення загроз демографічній та екологічній безпеці. Для зміцнення безпеки споживання як обов'язкової передумови сталого розвитку необхідна перебудова стратегічних пріоритетів і механізмів їх досягнення відповідно до вимог Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, дотримання яких сприятиме імплементації високих стандартів споживання і якості життя, що передбачено оновленою Стратегією національної безпеки.

Актуальність зазначеної проблеми підтверджується інтересом до неї світової наукової спільноти. Так, члени Римського клубу наголошують на необхідності швидкої та фундаментальної трансформації систем виробництва і споживання для досягнення цілей Паризької угоди, світові лідери проголошують курс на будівництво «екологічної цивілізації», міжнародні й транснаціональні корпорації, наднаціональні, мегарегіональні, глобальні організації орієнтуються на забезпечення сталого споживання та виробництва, яке визначено ООН однією з цілей сталого розвитку.

Теоретико-методологічні засади безпекознавства на різних рівнях системної ієрархії управління розкриті в працях І. Бабець, В. Бегми, Т. Блудової, З. Варналія, Т. Васильціва, О. Власюка, В. Горбуліна, О. Денисова, Я. Жаліла, О. Іляш, А. Качинського, О. Коваля, О. Ляшенко, В. Мартинюка, І. Мігус, А. Мокія, Д. Олійник, Є. Рудніченка, О. Собкевич, А. Сухорукова, М. Флейчук, Ю. Харазішвілі, О. Шарова, Л. Шемаєвої, В. Шемаєва, Н. Юрків. Дослідженню чинників соціально-економічного розвитку і загроз економічній безпеці держави присвятили роботи М. Балджи, О. Борзенко, Л. Бухаріна, С. Войтко, О. Гонта, Д. Горовий, О. Драган, К. Жадько, Т. Затонацька, Р. Зварич, О. Комеліна, П. Коренюк, Т. Логутова, Т. Орехова, Н. Павліха, Ю. Полякова, М. Реслер, Є. Хлобистов, С. Шульц. Вітчизняні та зарубіжні вчені Дж. Гонтелес, О. Грішнова, Е. Данн, Т. Джексон, Н. Домбровська, Ф. Капра, Н. Коваліско, А. Колот, А. Котенко, О. Мельниченко, Л. Мікаеліс, С. Любомірські, Дж. Олсон, Л. Погоріла, О. Прокопенко, Т. Сальтевська, Д. Федріго, П. Штерн приділяють увагу дослідженню відповідального, розумного і сталого споживання, ресурсоефективного і чистого виробництва, впливу соціальних і психоемоційних чинників на споживання товарів (послуг). Вагомий доробок науковців потребує доповнення і модифікації з погляду теоретико-методологічних положень безпекознавства. Переважно безпека споживання розглядається як товарознавча характеристика без єдиного визначення її сутності та проявів у різних сферах економіки та суспільства. Недостатньо чітко окреслені системно-процесні характеристики, приховані й безпосередні взаємозв'язки безпеки споживання в системі економічної безпеки держави, причинно-наслідкові аспекти та напрями розв'язання породжених системних проблем її зміцнення.

Викладене доводить актуальність і спонукає до розв'язання важливої **наукової проблеми** розроблення теоретико-методологічних засад зміцнення безпеки споживання (БС) в процесі євроінтеграції на основі обґрунтування категоріального апарату,

структурно-сутнісних характеристик, концептуальних положень методології та науково-практичних рекомендацій її забезпечення.

Метою дослідження є обґрунтування теоретико-методологічних засад, визначення пріоритетів і розроблення системних заходів зміцнення безпеки споживання в Україні в процесі євроінтеграції.

Дослідження присвячено теоретико-методологічним основам і механізмам забезпечення безпеки споживання в Україні в процесі євроінтеграції. Висвітлено теоретичні та прикладні аспекти зміцнення безпеки споживання товарів (послуг) у системі економічної безпеки держави з використанням розробленого методологічного апарату дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в обґрунтуванні теоретико-методологічних основ, стратегічних пріоритетів і механізмів забезпечення безпеки споживання в процесі євроінтеграції України.

Досліджено зміну сутності та значення безпеки споживання товарів (послуг) на різних етапах глобалізації, науково-технічного прогресу, розвитку ринкового попиту та пропозиції. Проаналізовано роль та місце безпеки споживання в національній безпеці та економічній безпеці держави, обґрунтовано її зв'язок із продовольчою, соціальною, екологічною, інформаційною безпекою. Виявлено дуалізм: взаємозалежності між безпекою споживання та компонентами економічної безпеки держави; впливу євроінтеграції на безпеку споживання; процесу забезпечення споживання, в якому об'єктами безпеки є як кінцевий споживач, так і зовнішнє середовище.

Розроблено типологізацію та визначено особливості безпеки індивідуального і колективного споживання на різних рівнях системної ієрархії управління. Встановлено взаємозв'язок категорій «розумне», «стале», «відповідальне», «екологічне», «безпечне» споживання.

Запропоновано концептуальні положення методології дослідження безпеки споживання, яка заснована на принципах систем-

ного підходу до встановлення її структури, ієрархії, взаємодії із зовнішнім середовищем; досліджено ступінь взаємообумовленості параметрів якості життя та безпеки споживання (добробут, культура споживання, споживчий кошик тощо) для обґрунтування вибору показників рівня безпеки споживання.

Досліджено взаємозв'язок безпеки споживання з цілями сталого розвитку, насамперед 12-ю ціллю – забезпечення стійкого споживання та виробництва, доведено стратегічність її характеру в ЄС на протигагу тактичному рівню планування та прив'язуванню до спеціалізації в Україні.

На основі аналізу програмних документів ЄС та України у сфері безпеки споживання досліджено інституціональний базис захисту прав споживачів та навколишнього природного середовища, технічного регулювання харчових і нехарчових товарів; встановлено перешкоди забезпечення споживання на сучасному етапі європейської інтеграції України. Проаналізовано найактивніші країни, товари, типи ризиків, причини, об'єкти та суб'єкти, а також чинники впливу на безпеку споживання в коротко- та довгостроковій перспективі в країнах-членах ЄС і в Україні. Для визначення споживчих мотивацій, чинників впливу на прийняття рішення про покупку, критеріїв вибору товару (послуги) та загроз безпеці споживання досліджено інституціональні особливості поведінки споживачів.

Визначено кількісні та якісні характеристики структури, обсягів споживання, масштабів і наслідків негативного впливу споживання товарів (послуг) на довкілля. Встановлено та проранговано ризики і загрози за окремими функціональними складниками безпеки споживання (соціальним, економічним, екологічним, продовольчим, зовнішньоекономічним та науково-технологічним), для кожного з яких ідентифіковано індикатори. Розроблено модифікований методичний підхід до розрахунку інтегрального індикатора рівня безпеки споживання в Україні, проаналізовано динаміку його зміни.

Гармонізацію інтересів суспільства, бізнесу та влади на основі зміцнення БС запропоновано представляти з позиції теорії систем у балансуючих і посилюючих контурах для дійсного та бажаного рівнів споживання, пов'язаних зі станом довкілля, виробництва, здоров'я споживача, його доходами та поведінкою. На основі побудованих контурів розроблено системно-динамічну модель причинно-наслідкових зв'язків безпеки споживання в умовах глобальних викликів, яка дає змогу встановлювати зміни потреби в споживанні залежно від сукупності чинників впливу, дохідних і поведінкових параметрів споживання, виробництва та розподілу, охорони довкілля у зіставленні з безпечним рівнем споживання.

Запропонована модель поведінки індивідуального споживача в процесі забезпечення споживання дозволила ідентифікувати головні екзогенні та ендогенні чинники впливу на всіх етапах прийняття рішення про купівлю, до основних з яких належать рівень культури споживання, цінності, маркетинг та інституціональний базис, композиція яких визначає загальний рівень безпеки споживання.

Практичне значення результатів дослідження полягає в розробці науково-прикладних рекомендацій зміцнення безпеки споживання в процесі інтеграції України до ЄС.

Ідентифіковано суб'єктні (система оперативного обміну інформацією RAPEX, інформаційно-комунікаційна системи ринкового нагляду ICSMS) та об'єктні (географічна та товарна структура небезпечної непродовольчої продукції, структура ризиків для здоров'я та подальших дій з їх усунення) характеристики інститутів забезпечення споживання в ЄС у зіставленні з вітчизняною системою управління (державний ринковий нагляд, секторальні плани, статистичний ресурс «Увага» та повидова структура порушень прав споживачів та звернень щодо якості продукції).

Продемонстровано необхідність впровадження концепції безпеки споживання в підприємницьку діяльність шляхом засто-